

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

FEATURES OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS THE BASIS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Стаття присвячена одній з основ професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів – професійно-педагогічному спілкуванню. Розкривається сутність таких понять, як професійно-педагогічне спілкування, комунікація, стиль спілкування. Основна увага зосереджується на важливій складовій професійної діяльності вчителя початкової школи, тобто на його комунікативній діяльності. У рамках професійно-педагогічного спілкування формуються педагогічно доцільні стосунки з учнями, батьками, а також стосунки між учнями. На думку вчених, професійно-педагогічне спілкування складається з двох компонентів: вербального і невербального. З одної сторони, ці компоненти є доповненням один одного, з іншої — є причиною ряду проблем. Взаємовідносини між учителем та учнями під час процесу навчання - є величезною умовою вдалого вирішення завдань навчання та виховання. У період спілкування відбувається ефективне формування комунікативної якості майбутнього фахівця, оскільки лідером спілкування вважається проблемна ситуація, яка стимулює комунікативний процес людини. Висвітлюються стилі та структурні компоненти професійно-педагогічного спілкування (від субординації до партнерства та відсутності спрямованого впливу), які зумовлюють складність і різноманітність стосунків «учитель-учень». Велику роль у стосунках з учнями відіграє стиль спілкування, який обирає для себе вчитель, адже саме вчитель відповідає за створення сприятливих умов для психологічного комфорту дитини. Також було наголошено, що структура педагогічного спілкування складається з чотирьох основних етапів, а саме: моделювання вчителем майбутнього спілкування зі студентами; організація безпосереднього спілкування з дитиною (початковий період спілкування); управління спілкуванням під час педагогічного процесу; проведення аналізу комунікаційної системи для майбутньої діяльності.

Слід також зазначити, що комунікативна якість, інтегрована у професійне спілкування майбутнього вчителя початкових класів, свідчить про його готовність до педагогічної діяльності в цілому. Тому зрозумілою є проблема професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: професійно-педагогічне спілкування, стилі спілкування, функції спілкування, культура спілкування, комунікативна

The article is devoted to one of the foundations of the professional activity of the future primary school teacher - professional and pedagogical communication. The essence of such concepts as professional and pedagogical communication, communication, communication style is revealed.

The main focus is on an important component of the primary school teacher's professional activity, that is, on his communicative activity. Within the framework of professional and pedagogical communication, pedagogically appropriate relationships with students, parents, as well as relationships between students are formed. According to scientists, professional and pedagogical communication consists of two components: verbal and non-verbal. On the one hand, these components complement each other, on the other hand, they cause a number of problems. The relationship between the teacher and students during the learning process is a huge condition for successfully solving the tasks of learning and education. During the period of communication, effective formation of the communicative quality of the future specialist takes place, since the leader of communication is considered to be a problem situation that stimulates the communicative process of a person. The styles and structural components of professional-pedagogical communication (from subordination to partnership and lack of directed influence) are highlighted, which determine the complexity and diversity of the "teacher-student" relationship. A great role in the relationship with students is played by the style of communication that the teacher chooses for himself, because it is the teacher who is responsible for creating favorable conditions for the child's psychological comfort. It was also emphasized that the structure of pedagogical communication consists of four main stages, namely: modeling by the teacher of future communication with students; organization of direct communication with children (initial period of communication); management of communication during the pedagogical process; conducting an analysis of the communication system for future activities.

It should also be noted that the communicative quality integrated into the professional communication of the future primary school teacher indicates his readiness for pedagogical activities in general. Therefore, the problem of professional-pedagogical communication as the basis of the professional activity of future primary school teachers is understandable.

Key words: professional-pedagogical communication, communication styles, communication functions, communication culture, communicative quality, future teacher, conversation, professional activity.

УДК 378:37.011.3-051:373.3+316.454.52-027.561(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.2>

Скоромна М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогічних
технологій початкової освіти
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Шарапова Г.М.,
студентка IV курсу факультету
початкового навчання
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Мета статті. Розкрити теоритичні, практичні, педагогічні, психологічні, вербальні та невербальні аспекти професійно-педагогічного спілкування, які створюють умови для його ефективного

формування у майбутнього вчителя початкових класів.

Для досягнення цієї мети перед нами поставили такі завдання:

1. Провести аналіз літературних джерел за проблемою дослідження.

2. Розкрити поняття професійно-педагогічного спілкування, його стилів та структури.

3. З'ясувати основні методи формування культури професійно-педагогічного спілкування як ґрунту професійної діяльності.

4. Провести дослідження у вигляді експерименту.

5. За результатами проведеного дослідження, інтерпретувати отримані дані та зробити висновки.

Актуальність дослідження. Через стрімкий розвиток освіти в Україні зростає запит на покращення процесу навчання, яке вимагає від вчителя початкових класів не тільки гарно, злагоджено та стисло вміти висловлювати свої думки, а ще й наявність у нього дуже важливого фактора – вміння слухати співбесідника. У цьому випадку необхідно обрати власний професійно-педагогічний стиль спілкування, який буде характерним для певної людини. Шлях формування стилю професійно-педагогічного спілкування – це забарна робота для кожного майбутнього педагога, яка виявляється у формуванні вчителя як кваліфікованого спеціаліста. Це свідчить про актуальність проблеми формування професійно-педагогічного спілкування у аспектах як теоретичних, так і практичних. Також вона знаходить свій відбиток у багатьох великих вчених, педагогів та психологів.

Слід підкреслити, що як ґрунт майбутньої педагогічної діяльності вчителя професійно-педагогічне спілкування має такі складові у понятті взаєминах між учителем та учнем: пильна увага до розумової діяльності молодших школярів; наявність експансії — уміння поставити себе на місце школяра, зрозуміти його через зрозуміння його мети, цілей та ознак поведінки; бути зацікавленим в успіхах учня; рефлексувати, тобто проводити постійний та твердий аналіз своєї діяльності як педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми досліджені в працях О. О. Бодальова, В. С. Грехнева, А. Б. Добровича, І. А. Зимньої, В. А. Кан-Каліка, С. В. Кондратьєвої, Н. В. Кузьміної та інших [2; 8; 10; 11; 13; 16; 18]. Окрім цього, багато робіт психологів та педагогів присвячено проблемі підготовки майбутнього педагога до професійно-педагогічного спілкування: І. М. Богданової, О. О. Бодальова, Л. І. Божовича, Я. Л. Коломінського, О. М. Леонтьєва та інших [1; 3; 4; 15; 19].

Виклад основного матеріалу.

У науковій літературі педагогічне спілкування трактується як форма професійного спілкування викладача та студентів, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату в колективі, а також на різноманітну психологічну оптимізацію навчальної діяльності та стосунків між учасниками спілкування (Зимня І. А., Кан-Калік В. А., Леонтьєв О. М.) [11; 14; 19]; система, прийоми

й навички соціально-психологічної взаємодії педагога та вихованців, змістом якої є обмін інформацією, виховний вплив, організація взаємостосунків за допомогою різних комунікативних засобів [7, с. 143]; необхідні умови для розвитку особистості, її соціалізації, індивідуалізації, багатогранного процесу організації, встановлення і розвитку спілкування, взаєморозуміння і взаємодії між педагогами й вихованцями, що виробляється метою їх спільної діяльності [24, с. 224]; сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію мети і завдань навчання і виховання, визначають характер взаємодії педагога й учнів [17, с. 132].

Педагогічне спілкування характеризується як загальними рисами людського спілкування, так і властивими навчальному процесу. Специфіка педагогічного спілкування полягає в його багаточільовій спрямованості. Вона спрямована на саму навчальну взаємодію, на учнів з метою їх особистісного розвитку, а також на предмет засвоєння знань. Педагогічне спілкування характеризується органічним поєднанням особистісних, соціальних і предметно-орієнтованих елементів спілкування. Учитель, працюючи разом з учнем над засвоєнням навчального матеріалу, завжди контролює результати всіх учнів класу, і навпаки, працюючи з класом (диференційно), впливає на кожного окремого учня.

Говорячи про соціальну роль педагогічного спілкування та його функції, необхідно зазначити:

1. Взаємодія викладачів і вихованців полягає, по-перше, в обміні інформацією пізнавального та афективно-оцінного характеру. У такий спосіб реалізується інформаційна функція педагогічного спілкування.

2. Спілкування як діалог відбувається в умовах складного пізнавального відображення людьми. Психологічно грамотне сприйняття викладачами учнів сприяє налагодженню на цій основі взаєморозуміння та ефективної взаємодії. Ми говоримо про соціально-перцептивну функцію спілкування.

3. Коли педагог вступає у взаємодію з дітьми, він пропонує себе як партнера по спілкуванню. Це вимагає певної діяльності вчителя. Краще, щоб він справляв на учнів позитивне враження. Здатність суб'єктів спілкування створювати про себе позитивне враження називається самопрезентацією.

4. Під час комунікації, відбувається взаємодія розумової діяльності людей, їх емоційного оточення, їх бажань, а тобто взаємодія характерів і, звичайно, індивідуальна взаємодія: вчителя і учнів, вчителя і батьків, батьків і дітей, фактично безперервно відбувається в педагогічному спілкуванні. Все це знаходить відображення в інтерактивній функції педагогічного спілкування.

5. Інтерактивна функція педагогічного спілкування полягає, найголовніше, в організації взаємодії між педагогом та вихованцями, тобто в обміні не лише знаннями та ідеями, а й діями [6, с. 203].

6. Афективна функція спілкування полягає в емоційному стимулюванні, розвантаженні, зниженні, психологічному комфорті та контролі афектів, їх нейтралізації та корекції.

Одним із компонентів оптимального педагогічного спілкування є досконале володіння вчителем засобами педагогічного впливу – педагогічною технікою, всім спектром вербального і невербального спілкування.

Професійно-педагогічне спілкування – явище складне. Воно має певну структуру, що відповідає загальній логіці педагогічного процесу. Якщо врахувати, що педагогічний процес має такі етапи: задум, реалізація задуму, аналіз та оцінка, то можна виділити відповідні етапи професійного спілкування.

I етап: моделювання спілкування - передуюче безпосередній зустрічі вчителя і учнів, пов'язане з реалізацією певної організації комунікативної структури взаємодії, яка відповідає педагогічним задачам складеної ситуації, індивідуальності вчителя, особливостям особистості вихованця і групи в цілому.

II етап - безпосереднє спілкування. На цьому етапі відбувається обмін інформацією, обмін оцінками щодо цієї інформації, взаємооцінка співрозмовників і самих себе. Часто трапляється так, що задумана система спілкування раптово руйнується на тлі непередбачених обставин самого міжособистісного процесу. Педагогічне спілкування має будуватися на взаємній довірі між вчителем і учнями. Для цього необхідно створити атмосферу дружньої прихильності.

III етап - проводиться аналіз комунікаційної технології. Це дуже важливо для формування культури спілкування, оскільки досягається змістовне й емоційне узагальнення міжособистісної взаємодії. Аналіз спілкування дозволить виробити більш плідну модель міжособистісної взаємодії, тонко відчувти партнера, знайти точний психологічний рух у взаємодії з ним.

У педагогічній літературі та практиці категорія «педагогічний стиль спілкування» часто використовується для визначення вчителів як професіоналів, для яких здебільшого характерні стосунки з учнями. Велику роль у стосунках з учнями відіграє стиль спілкування, який обирає для себе вчитель, адже саме вчитель відповідає за створення сприятливих умов для психологічного комфорту дитини. Сьогодні існують різноманітні стилі педагогічного спілкування (від підпорядкування до партнерства та відсутності спрямованого впливу), що зумовлює складність і різноманітність стосунків учитель-учень, але зупинимось більш загально.

1. Авторитарний: характеризується схильністю до наказового тону, різкої мови вчителя. Будь-яка ініціатива з боку учня розцінюється як небажаний прояв свавілля [12, с. 85].

2. Демократичний: тут оцінюють насамперед факти, а не особистість. Головною особливістю цього стилю спілкування є те, що клас бере активну участь в обговоренні всієї майбутньої роботи та її організації, а вчитель лише стимулює самостійність учнів, намагаючись зайняти позицію «першого серед рівних» [12, с. 85].

3. Дружба і захопленість спільною справою: два стилі спілкування тісно пов'язані один з одним. Проте не слід забувати, що дружба повинна бути педагогічно доцільною, не суперечити загальній системі взаємин вчителя і дитини. Такий стиль спілкування вважається необхідною умовою успішного спільного навчання.

4. Жажливе спілкування: пов'язане з нездатністю вчителя керувати продуктивним спілкуванням. Виникає внаслідок нерозуміння вчителем педагогічного завдання відповідальності, що стоїть перед ним, страху спілкування з класом і водночас бажання налагодити контакт з учнями, а також відсутності комунікативних навичок.

5. Комунікативно-дистанційована: дистанція є показником лідерської ролі вчителя, яка базується на його авторитеті, але вона має впливати із загальної логіки стосунків між учнями та вчителем, а не диктуватися вчителем. Спілкування-дистанція певною мірою є етапом переходу до такої негативної форми спілкування, як спілкування-заликування [12, с. 86].

6. Заликування спілкуванням: цей стиль пов'язаний з нездатністю керувати продуктивним спілкуванням, заснованим на пристрасті до спільної справи.

7. Підтримка: терпіння до людей, людина, до якої можна звернутися за допомогою. Проявляє лояльність і турботу [12, с. 86].

Безперечно, рівень професійної підготовки, риси характеру та темперамент педагога суттєво впливають на його стиль спілкування. Але незважаючи ні на що, слід пам'ятати, що найкращим помічником, який допоможе кожному знайти унікальний стиль спілкування зі студентами, є ваш життєвий досвід, моральні цінності та особисті погляди.

Основними ознаками педагогічного спілкування є:

1. Особистісна орієнтація співрозмовників – це готовність бачити і розуміти співбесідника; самоповажне ставлення до інших. М'які слова захищають гідність учнів і вчителів, виявляють невправильну поведінку і спонукають до праці [1, с. 56].

2. Рівність у психологічних позиціях співрозмовників. Незважаючи на те, що вчителі та учні соціально не однакові (різний життєвий досвід, ролі у взаємодії), щоб забезпечити активність вихованця, через яку можемо сподіватися на розвиток особистості, ми повинні уникати домінування вчителя та визнавати учнівське право на думку,

позицію, готовність змінювати себе. Вихованці потребують, щоб з ними порадилися, врахували їхні думки та позиції, і завдання педагога - врахувати цю потребу.

3. Занурення у світ почуттів і переживань, готовність стати на позицію співбесідника. Це спілкування за правилом взаємодовіри, коли партнери слухають один одного, діляться почуттями, співпереживають.

4. Нестандартний спосіб спілкування, який є наслідком відходу від чистої позиції, заснованої на ролі вчителя [1, с. 57].

Якщо дивитися з боку психології, то зміст педагогічного спілкування може бути найрізноманітнішим за позицією ролі партнера, а правильність обраної вчителем позиції може мати значення для всього діалогу.

Розглядаючи психолого-педагогічні аспекти спілкування, виділяють кілька рольових позицій учителя:

1) ставлення вчителя до учня як «Батько – дитина».

2) ставлення вчителя до учня як «Батько – дорослий».

3) ставлення вчителя до учня як «Дорослий – батько».

4) ставлення вчителя до учня як «Дорослий – дорослий».

Для подолання труднощів педагогічної праці вчителі повинні володіти компонентами педагогічної техніки:

– *техніка мовлення*: граматична правильність, виразність, образність, гумор, техніка мовлення (позиція і тембр голосу, емоції, переконливість, багато інтонацій і відтінків, дикція, темп);

– *техніка зовнішнього вигляду*: вміння правильно сидіти і стояти, виявляти впевненість, спокій, доброзичливість (постава, одяг, зачіска, міміка, пантоміміка, емоційна експресія);

– *техніка педагогічного спілкування*: вміння слухати; задавати питання; аналізувати відповідь; бути уважним, спостережливим; розуміти інших; встановити контакт; бачити і розуміти реакцію аудиторії; передавати своє ставлення до обговорюваного; інтерес, привабливості з поясненням, розповідь, повідомлення; орієнтуватися в ситуації;

– *психотехніка*: вміння створити необхідний настрій, зняти зайву напругу, хвилювання, подолати власну нерішучість і мобілізуватися, витримати себе в стресових ситуаціях; здатність перетворюватися, грати, керувати своїм настроєм [9, с. 149].

Спілкування — це процес взаємодії людей, у якому відбувається обмін інформацією, досвідом, вміннями та навичками, результатами праці. У вужчому розумінні – це процес обміну інформацією та досвідом, невід’ємний і дуже важливий аспект людського буття, важлива передумова

формування людей як соціальних істот, здатних жити разом з іншими [22, с. 112].

Головне місце у процесі спілкування займають як *вербальні* (мовні), так і *невербальні* (немовні) засоби спілкування, які мають тісний зв’язок.

Вербальне (лат. *verbalis*, від *verbum* – слово) спілкування - це процес обміну інформацією за допомогою мови (усної, письмової, внутрішньої), який відбувається за своїми законами, потребує активної розумової діяльності й ґрунтується на певній системі встановлених норм [5, с. 4].

Невербальне спілкування – це система немовних знаків, які виконують роль засобів для обміну інформацією між особами. Дуже відомий фахівець з приводу спілкування А. Піз вважає, що словами передається всього 7% інформації, тоді як за допомогою звука – 38%, а вже використовуючи міміку, жести і позу – 55% [21, с. 40].

Для відповіді на поставлене завдання емпіричного дослідження за основу професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів ми обрали такі методи діагностики показника сформованості професійно-педагогічного спілкування:

I. Анкета «Визначення схильності до педагогічного стилю спілкування» (Л. Д. Сталяренко, С. І. Самігін) [20, с. 36-41]. Ця методика дозволяє, за допомогою наведеної моделі, створити наочне уявлення про специфіку педагогічного спілкування та виявити незвичайні стилі педагогічного спілкування.

II. Методика «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер) [23, с. 338]. Сутність даної методики полягає у визначенні якостей індивідуального самовираження в ситуаціях комунікації, ступеня управління емоціями, які виникають, проявів у ситуації спілкування майбутніх учителів початкової школи.

Наше психолого-експериментальне дослідження покликане показати специфіку розвитку професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Воно відбувалось на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. В ньому брали участь студенти III-IV курсів спеціальності «Початкова освіта».

Експеримент мав три етапи:

На першому етапі уточнюється теоретико-експериментальний підхід до визначення розвитку професійно-педагогічного спілкування.

На другому етапі ми визначили список психологічних особливостей формування професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

На третьому етапі відбулася демонстрація отриманих даних за методиками дослідження: «Виявлення тенденцій стилю педагогічного спілкування» та «Діагностика комунікативного контролю».

Інтерпритація результатів дослідження:

I. Для створення наочного уявлення про характер професійно-педагогічного стилю спілкування майбутніх учителів початкової школи та студентів, ми використали анкету «Виявлення схильностей до педагогічного стилю спілкування» (Л. Д. Сталяренко, С. І. Самигін). Результати заносять у таблицю 1.

Таблиця 1

Результати за анкету «Виявлення тенденції до стилю педагогічного спілкування»

№	Модель спілкування	Кількість респондентів	Відсоток (%)
1	Монблан	9	7,9
2	Союз	73	64,1
3	Китайська стіна	12	10,6
4	Тетерів	0	0,0
5	Локатор	8	7,2
6	Гамлет	7	6,5
7	Я-сам	3	2,4
8	Робот	2	1,3
	Всього	114	100

II. Наступним напрямком емпіричного дослідження комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи є вивчення комунікативних умінь та комунікативного контролю у спілкуванні. Для цього використовується методика «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер), отримані показники представлені у вигляді таблиці 2.

Таблиця 2

Результати за методикою «Діагностика комунікативного контролю»

№	Рівень контролю	Кількість респондентів	Відсоток (%)
1	Високий	44	39
2	Середній	47	41
3	Низький	23	20
	Всього	114	100

Висновки.

1. Ми виявили основний шлях побудови культури професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності. Важливо зазначити, що робота з підготовки майбутнього вчителя початкової школи до спілкування має проводитися протягом усього періоду навчання у ВНЗ. У результаті занять у навчально-тренувальних групах формуються навички соціальної перцепції, підвищується рівень адекватності самоаналізу партнерів по спілкуванню та ситуації в цілому. Такі заняття сприяють розвитку власного кругозору студентів, розвитку ініціативи, творчості, а також дають вчителям багатий діагностичний матеріал про особистісні якості майбутніх учителів початкової школи.

2. Наведено основні компоненти техніки професійно-педагогічного спілкування, якими повинні володіти майбутні вчителі для подолання труднощів педагогічної праці.

3. Узагальнено культурні вимоги викладачів, які включають такі показники: ораторські навички, вміння обирати стилістичні варіанти, чітко та лаконічно висловлювати думку. Узагальнюючи, робиться висновок, що важливу роль у процесі спілкування відіграють обидва засоби спілкування, як вербальні (мовні), так і невербальні (немовні), які тісно пов'язані між собою.

4. Провівши аналіз літературних джерел за темою, ми виявили, що найкраще опрацьовувати таке визначення професійно-педагогічного спілкування: по-перше, як форма спілкування вчителя та учнів, метою якої є для створення сприятливого психологічного клімату в колективі, а також у різноманітних психологічних оптимізації навчальної діяльності та стосунків між учасниками спілкування. По-друге, це завжди система, прийом і навик соціально-психологічної взаємодії вчителя та учнів, що містить у собі обмін інформацією, виховний вплив, організацію взаємовідносин із застосуванням різноманітних засобів спілкування. По-третє, як сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань навчання і виховання та визначають характер взаємодії педагога і учнів.

5. Визначено, що на сучасному етапі існують різноманітні стилі та структури професійно-педагогічного спілкування (від субординації до партнерства та відсутності спрямованого впливу), які зумовлюють складність і різноманітність стосунків «учитель-учень».

6. Під час проведення емпіричного дослідження узагальнено методи, які використовуються у навчанні професійно-педагогічного спілкування як основи професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Розроблено програму експерименту, обрану методикою, а також математичне планування обробки експериментальних даних. Для вирішення завдання наукового дослідження нами обрано тест «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер) та опитувальник «Виявлення схильності до педагогічного стилю спілкування» (Л. Д. Сталяренко, С. І. Самигін).

7. Результатами опитування «Визначення схильності до стилю педагогічного спілкування» зафіксовано специфіку та схильність до стилю професійно-педагогічного спілкування майбутніх учителів початкової школи. Домінуючим стилем спілкування є «Об'єднання» (64,8%), що свідчить про високий рівень комунікативних навичок студентів, вміння гнучко реагувати на зміни психологічного клімату групи, заохочувати навчальну ініціативу тощо. Порівняно з «дружньою взаємодією», є кілька респондентів, які віддають перевагу іншим

моделям спілкування. Мабуть, ніхто з опитаних (0%) не використовував модель монорефлектора «Тецер».

8. Методика М. Шнайдера «Діагностика комунікативного контролю» дозволяє виявити оцінку самоконтролю в спілкуванні та рівень (високий, середній, низький) розвитку здатності контролювати та керувати поведінкою під час взаємодії з майбутнім первинком. шкільний вчитель Домінуючим рівнем експресії у 41% студентів є середній рівень контролю, який демонструє щирість і стриманість в емоційних проявах. Виявилось, що 20% опитаних ставлять погані або неправильні комунікативні цілі. Отже, аналіз професійно-педагогічного спілкування дозволяє зробити висновок про необхідність підвищення рівня комунікативного контролю студентів даного напрямку підготовки, а також збільшення частки вибору стилю «дружньої взаємодії» у спілкуванні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богданова І. М. Особистісна змобілізованість майбутнього вчителя як предмет психолого-педагогічних досліджень: навч. посібник. Одеса: Букаєв В. В., 2013. 122 с.
2. Бодальов О. О. Сприйняття та розуміння людини людиною. Київ: Академвидав, 2001. 200 с.
3. Бодальов О. О. Спілкування та формування особистості школяра: досвід експерим. психологічного дослідження. Київ: Академвидав, 2001. – 152 с.
4. Божович Л. І. Особистість та її формування у дитячому віці. Київ: Академія, 2004. 464 с.
5. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 329 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Академвидав, 2007. 616 с.
7. Гамезо М. В., Домашенко І. А. Атлас по психології: Інформ.-метод. посібник до курсу «Психологія людини». Київ.: Професіонал, 2006. 272 с.
8. Грехнев В. С. Культура педагогічного спілкування. Київ: Просвіта, 2005. 144 с.
9. Гриньова В. М. Професіоналізм і професійна підготовка як підґрунтя надійності професійної діяльності фахівця. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2009. № 1-2. С. 147-150.
10. Добрович А. Б. Вихователю про психологію та психогігієну спілкування: кн. для вчителя та батьків. Харків: «ОВС», 2007. 207 с.
11. Зимня І. А. Педагогічна психологія: підруч. для ВНЗ. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Вища школа, 2006. 384 с.
12. Зінченко В. П. Стилі педагогічного спілкування. *Відкритий урок*. 2008. № 10. С. 85-86.
13. Кан-Калик В. А. Вчителю про педагогічне спілкування: Кн. для вчителя. Київ: КНЕУ, 2004. С. 12-27.
14. Ковальов О. Г., Бодальов О. О. Психологія та педагогіка самовиховання. Харків: Видавництво «Ранок», 2007. 88 с.
15. Коломінський Я. Л., Плєскачєва Н. М., Заяц І. І. Психологія педагогічної взаємодії. Київ: Вища школа, 2007. 240 с.
16. Кондратьєва С. В. Психолого-педагогічні проблеми спілкування: навч. посібник. Київ: Академія, 2002. 64 с.
17. Крисько В. Г. Соціальна психологія: словник-довідник. Київ: Вища школа, 2004. 688 с.
18. Кузьміна Н. В. Педагогічне майстерність вчителя як чинник розвитку здібностей учнів. *Питання психології*. 2001. №1. С. 12-19.
19. Леонтєв О. М. Діяльність. Свідомість. Особистість. Київ: Вища школа, 2000. 304 с.
20. Акімова М. М., Ількxхін О. О. Самопізнання – шлях професійного становлення вчителя. Київ: Академія, 2011. С. 36-41.
21. Піз А. Мова рухів тіла. Київ: Академвидав, 2007. 107 с.
22. Погиба Л. Г., Голіченко Л. М. Українська мова фахового спрямування: підручник. Київ: Кондор, 2011. 352 с.
23. Райгородський Д.Я. Практична психодіагностика. Методики та тести: навчальний посібник. Харків: «ОВС», 2002. 672 с.
24. Слєстьонин В.О. Педагогіка: навч. посіб. для студентів педаг. ВНЗ. К.: Кондор, 2009. 576 с.